

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

påfallande värme och generositet av representanter för den norska kvinnorörelsen. »Det var Aasta Hansteens 'martyrium' som på många måter gjorde hende til fanebærer og samlingsmerke for norsk kvindesak», framhåller Bente Nilsen Lein i det samlingsverk som ägnats henne. Nine Karin Monsen använder glosan »könsfascism» om hennes fördömande av männen. Hennes upprördhet över den manliga omoralen var drivkraften till vad hon själv betecknade som förfärliga bomber och granater i det norska manssamfundet.

Ulf Wittrock

Michael Meyer: *Strindberg. A Biography*. Secker & Warburg. London 1985.

Gunnar Brandell: *Strindberg – ett författarliv. Andra delen. Borta och hemma 1883–1894*. Alba. Sthlm 1985.

John Eric Bellquist: *Strindberg as a Modern Poet. A Critical and Comparative Study*. (University of California Publications in Modern Philology, vol. 117.) University of California Press. Berkeley ... 1986.

I sin fina lilla bok *Om konsten att läsa och skriva* (1985) talar Olof Lagercrantz om de fallgorar vilka lurar på den väg som författarbiografen har att färdas. Lagercrantz konstaterar där bl. a. att levnadstecknaren oftast väljer

»att skildra diktarens liv från födelsen genom livets stationer fram till döden. Men medan han tågar fram på denna livsväg möter han ständigt diktaren i full fart i motsatt riktning. Det blir kollision!

Diktaren söker i sitt förflutna material för sin dikt, omtolkar det, färgar det med sina stämningar och behov för stunden. Han drar sig inte för radikala förvandlingsnummer. Han betraktar sitt genomlevda liv som *sin* egen dom och inte litteraturvetenskapens och förfogars suveränitet över sina år och minnen.» (S. 56–57.)

Som läsare av den sortens verk kan man ju också ibland känna en viss leda vid traskandet i författarens fotspår och i tyshet förbanna resans längd och vägvisarens ambition att dröja vid varje sten och rot som Mästarens fot trampat – eller inte trampat – på. (Med befriande ironisk distans berättar Lagercrantz om hur han själv, då han skrev sin första biografi – den över Agnes von Krusenstjerna – med möda släpade sig fram till hennes död.)

Michael Meyers *Strindberg. A Biography* öppnar sig för kritik utifrån flera olika utgångspunkter, men det jag finner vara mest fatalt – det som gör boken till en så 'död' läsning – är att hans text aldrig präglas av insikten om den kollision som Lagercrantz talar om. Meyer synes alldeles sakna känsla för den kreativa processens förvandlingar. Givetvis finns här en diskussion om varierande fiktionsgrad i olika Strindbergsverk, men den diskussionen stannar vid försöket att fixera vad som är 'sant' – och därmed användbart för den som vill teckna ett porträtt av *människan* Strindberg. Men det som til syvende och sidst legitimerar företaget att skriva Strindbergs biografi är ju ändå det faktum att Strindberg var diktare. Ett verk, som likt Meyers, inte förmår levandegöra Strindbergs kreativa geni, som avstår från att belysa hur Strindberg omsätter

sitt liv i konst, är efter mitt sätt att se ett fundamentalt tillkortakommande. Självfallet kan man hävda att en stor diktares privatliv äger egenintresse, och den som har att bedöma Meyers arbete bör besinna att Meyer skriver i en anglosaxisk life-and-letters-tradition, men för egen del vill jag ändå vidhålla att resultatet blir tämligen likgiltigt om inte den tecknade bilden av författarens levnadslöpp kan relateras till hans verk. Det föresvävar mig att den gode biografen (även inom life-and-letters-traditionen) ytterst strävar efter att belysa och problematisera konstnärens oeuvre. Goda biografier upprättat ett intressant växelspel mellan liv och verk, men i Meyers fall blir förhållandet blott parasitärt. Växelspelet uteblir; de litterära verken reduceras till 'bevis' och 'indicier', då Meyer gör upp bokslutet över August Strindbergs liv.

Den balansräkning som Meyer upprättat är också så negativ att det är mer än förståeligt om den läsare som själv är familjär med Strindberg vill opponera sig. Så har ju bland andra Jan Myrdal och Sven Delblanc angripit Meyers uppfattning om Strindberg; en uppfattning som Meyer själv platt sammanfattat med orden att Strindberg »ofta var omöjlig som människa» (Expr. 6.12.1985). För egen del menar jag att detta är av mindre vikt; Meyer är så öppet moraliserande att ingen läsare som själv inte delar hans trånga värderingar behöver känna sig bunden av hans domslut. Lika litet förmår jag bli upprörd över Meyers utskåpningar av en rad enskilda verk; jag tycker det bara är patetiskt löjväckande då Meyer – som själv är dramatiker, med BBC-serier som specialitet – dristar sig till att ge Strindberg kollegiala råd. Halva *Drömspelet* borde t. ex. ha hamnat i papperskorgen ... Givetvis ligger det dock en poäng i påpekandet, att Meyers djupt antipatiska Strindbergsbild tillsammans med hans försäkran att Strindberg »skrev en oerhörd massa smörja» kan komma att blockera den anglosaxiska läsekretsens intresse för Strindberg; man kan ju redan nu konstatera att Meyers biografi de facto fått stor genomslagskraft i den engelskspråkiga världen.

Det kan också vara frestande att – som Jan Myrdal gör i sin ställvis lysande kritik av Meyers biografi i *Ord & avsikt. Ett resonemang* (1986) – fundera över varför Meyers möte med Strindberg blivit så ofruktbart. Det är t. ex. säkert så som Myrdal hävdar, att Meyers svepande avståndstagande från Strindbergs diskursiva prosaverk bottenar i Meyers bristande kunskaper om den radikala tradition (Vallés, Tjernsjevskij) som Strindberg ansluter sig till. Särskilt i den okänsliga nedvärderingen av Strindbergs prosa framträder Meyers häpnadsväckande fäbless för att saklöst döma ut det som är honom främmande eller obekant. Här saknas vilja och ambition att försöka förstå det man inte omedelbart begriper. T. ex. genom att studera kontexter, vidga synfältet.

Helhetsomdömet om Meyers biografi måste bli kärvt. Därmed är inte sagt att hans arbete skulle vara utan värde. *Strindberg. A Biography* är frukten av många års trägen inläsning av den omfattande sekundärlitteraturen, och Michael Meyer är i ordets bästa bemärkelse en skicklig kompilator. Hans arbete är en nyttigt sammanställning av yttre data i Strindbergs liv och författarskap, och mönstergillt redovisas de föregångare och källor som framställningen bygger på. Ett generöst utformat register och årtalsangivelser som ledrubrik på varje uppslag bidrar till att göra boken till en ovärderlig hjälpreda på arbetsbordet.

Men det är ett referensverk som måste brukas med stor urskillning; så fort där finns tolkningar av fakta och värderingar av verk gör läsaren klokt i att lyfta blicken från sidorna.

Helhetsdomömet om Gunnar Brandells framväxande biografi, *Strindberg – ett författarliv*, får givetvis anstå tills de hittills utgivna mittvolymerna kompletterats med inledande och avslutande delar. Redan nu står dock klart att Brandell, som väntat, är i färd med att skriva ett verk av yppersta klass. Han äger bl.a. just den förmåga som Meyer saknar; Brandells arbete präglas genomgående av det intressanta växelspel mellan liv och verk, som jag talat om ovan. I likhet med Olof Lagercrantz förmår Brandell levandegöra den kreativa processen, och han öppnar läsarens öga för hur denna kreativa process även omfattar Strindbergs liv. Flera gånger inskräper Brandell att Strindberg *inscenerar* sitt liv, tilldelar sig själv och omgivningen 'roller', som visar sig vara fruktbara för författarskapet. Men därtill är Brandell angelägen om att – så långt sig göra låter – hålla i sär dikt och verklighet. Precis som Strindberg (åtminstone mestadels) förmådde hålla i sär liv och dikt. Eller för att direkt låna Brandells pregnanta formulering: »Strindberg återgav inte verkligheten, han extrapolerade från den.» (S. 280.) Det program som lades fast i den först utgivna delen (den tredje) gäller även för den nu publicerade, andra delen: kritiskt granskas de skrönor, myter och allsköns traditioner som florerat i minnesteckningarna genom åren och mot detta ställs en minutös rekonstruktion av vad som verkligen kan sägas bestämt om Strindbergs liv. En rekonstruktion som bygger på samtida material: brev och ögonblicksrapporter. På denna fasta grund förblir Brandell, med få undantag.

Till undantagen räknar jag de spekulationer Brandell tillåter sig på s. 129–130 om »karaktären av Strindbergs och Siris äktenskapliga samliv», och om de litterära följderna därav, utifrån vetenskapen att Siri var allvarligt sjuk hösten 1886. Partiet väcker genans, om än inte av det sexuellt pryda slaget. Som Brandell själv noterar vet vi faktiskt *inte* vad Siri drabbades av; ändå förs resonemang- et in på vad detta förmodade missfall – och »eventuellt liknande händelser» (!) – kan ha inneburit för Strindberg. Men som regel avstår Brandell från att skriva om det ovetbara och hans asketism kan givetvis beklagas av den som är road av mer eller mindre pikanta anekdoter, men det är inte minst i denna kritiska hållning till stoffet som Brandells styrka ligger. Till skillnad från Meyer, som plockar uppgifter utan att pröva dem mot andra vittnesbörd, arbetar Brandell systematiskt. (Skillnaden i resultaten framträder om man t. ex. jämför vad de bägge har att förmedla om Strindbergs sexuella identitet. I antydande ordalag återkommer Meyer flera gånger till detta 'problem', och han suggererar fram bilden av en förträngd homosexualitet som, i hans beskrivning, får determinera Strindbergs relation till kvinnokönet. Brandell utreder frågan samlat på ett par sidor och kan sakligt konstatera: »Själva tanken på en ursprungligen androgyn eller bisexuell läggning är numera mindre chockerande än på Strindbergs tid. Inte minst genom psykoanalysen föresvävar det oss att sådana fenomen kan upptäckas hos de flesta människor, förutsatt att djuplodningen i det undermedvetna drivs tillräckligt långt, varför inte också hos Strindberg? Men detta är en sak, homosexuellt beteende i olika former

något annat. I det senare avseendet finns inga indicier i Strindbergs fall.» (S. 301.)

Den nu föreliggande delen, som bär undertiteln »Borta och hemma. 1883–1894», tar avstamp i 'landsflykten' hösten 1883 – enligt Brandell »en av de stora vändpunkterna i Strindbergs författarliv» (s. 11) – och Brandell följer så Strindbergs resroute kors och tvärs genom Europa, den odyssey som slutar i Paris hösten 1894, där den tidigare publicerade delen tar vid.

Det är väl ohjälpligt att en jämförelse mellan de två delarna utfaller till nackdel för den volym som senast sett dagens ljus. Under läsningen har t. o. m. litet av den trötthet som jag inledningsvis berörde smugit sig på. Den valda dispositionen tvingar även Brandell till många och snabba uppbrott. Framställningen blir emellanåt blott hastigt rekapitulerande; så känns t. ex. avsnittet om *Tjänstekvinnans son*, vilket huvudsakligen är insprängt i ett drygt tjugo textsidor långt kapitel om tiden i Tyska Schweiz, egendomligt tunt och substanslöst. Att jag generellt värderar tredje delen högre än den andra beror nog annars mindre på brister i Brandells framställningskonst – den är som bekant lysande – än på det faktum att Infernoperioden är så mycket tacksammare att skriva om än de i flera avseenden splittrade år som den aktuella volymen har att redogöra för.

Givetvis bjuder dock även denna del på ovedersägliga höjdpunkter. Hit måste t. ex. räknas sidorna om *Fadren*, där Brandell elegant sammanfattar Strindbergs beroende av 'förebilder' och där hans egenart fixeras; jag fäster mig särskilt vid analysen av hur Strindberg – till skillnad från exempelvis Ibsen – låter allt ske i »det sceniska nuet» (s. 162). Tesen att Strindberg inscenerar sin tillvaro, att han leker med attityder och roller, underbyggs slagkraftigt genom ett collage av porträttbilderna från Gersau 1886, och t. o. m. ett så apart verk som *Antibarbarus* blir i Brandells läsart lockande att ta del av. Strindbergs explicita teser om kemins grundämnen lämnar Brandell (i likhet med fackmännen) åt deras öde, men han drar en lans för Strindbergs *metod*, och amatörkemistens sökande efter transformationer och analogier kopplas på ett tänkvärt sätt till ord- och bildkonstnärens strävan:

»Förvandlingar och analogier – det är nästan som en karakteristik av Strindbergs dynamiska och metaforrika stil som författare. Ännu mer slående är [---] parallellen mellan Strindbergs naturvetenskapliga intuitioner och hans konstnärliga skapande. Han såg på samma sätt i laboratoriet som framför sina pannåer.» (S. 333.)

Detta bara som exempel på de utsökta 'minianalyser' av Strindbergs verk, som Brandell fagnar sina läsare med på resans väg.

De kritiska invändningar som främst är att rikta blir de samma som generellt restes mot Brandell vid mottagandet av den först publicerade delen. För framtida forskning är det besvärande att källhänvisningarna och hänvisningar till andra uttolkare är så knapphändiga och ibland litet nyckfulla. Den totala avsaknaden av konventionella noter, liksom av litteraturförteckning och register, må hälsas med tillfredsställelse av 'vanliga' läsare, men forskare och studenter som har att bruka Brandells biografi i sitt dagliga arbete har här en onödig källa till frustration. Litteraturförteckning och register kan naturligtvis ges samlat i sista delen – jag tar för givet att så sker – men oviljan att

relatera de egna resultaten och den egna Strindbergsbildden till den övriga Strindbergsforskningens, framträder allt tydligare som detta arbetes misspdydande fläck. (Så noterar man med förvåning att Brandell inte heller denna gång sett sig föranlåten att explicit ta upp en diskussion med Olof Lagercrantz.)

Den totala Strindbergsforskningen är dock numera så svåröverblickbar att uppgiften kanske kan synas övermänskligt tålmodsprövande. Och mot forskarsamhällets sedvanliga krav står Gunnar Brandells begripliga lust – för att inte säga rätt – att ströva fritt i det landskap han gjort till sitt, utan att besväras av andras mer eller mindre välgjorda kartor.

John Eric Bellquists studie *Strindberg as a Modern Poet. A Critical and Comparative Study* jävar eftertryckligt en av Meyers idiosynkrasier, nämligen den att just svenskar hyser otillbörlig veneration för Strindbergs lyrik, vilken av Meyer genomgående döms ut såsom varande »woolly». Inom parentes sagt är det väl knappast Strindbergs poetiska produktion som får svenska hjärtan att klappa i förhöjd takt; jag vågar åtminstone hävda att längre i uppskattning av lyrikern Strindberg än vad Bellquist går kan inte ens den mest nationellt förblindade komma: i denna amerikanska studie jämföras Strindberg med highlights som Baudelaire, Whitman, Verlaine och Mallarmé.

Bellquists arbete spänner över Strindbergs hela lyriska produktion, alltifrån *Dikter på vers och prosa* till *Ordalek och småkonst*. Arbetet är till omfånget begränsat (knapp 200 sidor) och i förstone kan man tycka att redan i detta faktum ligger en allvarlig svaghet förborgad: Det kan synas hart när omöjligt att på ett så begränsat utrymme substantiellt bidra till utforskandet av en rik och mångskiftande produktion, vilken redan tidigare blivit föremål för betydande forskningsinsatser. Jag tillåter mig erinra om att Gunnar Olléns studie *Strindbergs 1900-talslyrik* från 1941, vilken i princip inskränker sig till att behandla *Ordalek och småkonst*, omfattar mer än 350 sidor.

Men bedömningen av en vetenskaplig prestation kan givetvis inte ske mekaniskt, och allra minst dikteras av kvantitativa kriterier. Även om man skulle önska att författaren på vissa punkter varit utförligare och arbetat med större precision – vilket jag återkommer till –, väcker hans strävan efter renodling och koncentration tvärtom respekt. Bellquists studie spänner förvisso över Strindbergs hela poetiska *œuvre*, men han koncentrerar sig till att undersöka materialet utifrån klart redovisade begränsningar. Litet förenklat kan hans studie beskrivas som en undersökning av hur Strindbergs poetiska produktion förhåller sig till det som Bellquist uppfattar som den lyriska modernismens tradition i allmänhet, och han menar sig kunna visa att Strindberg befinner sig på den väg som för fram mot vad vi idag vill kalla 'den moderna litteraturen', inte endast då Strindberg gör sina allmänt erkända banbrytande insatser på det dramatiska fältet, utan även då han skriver lyrik.

Denna tes visar sig vara fruktbar då den hjälper oss att upptäcka kvaliteter och komplexiteter i Strindbergs lyrik, vilka tidigare inte så eftertryckligt som här framdragits. Samtidigt har man svårt frigöra sig från intrycket att Bellquists strävan att visa på Strindbergs modernitet förleder honom till att understundom överbetona denna modernitet; den läsare som själv inte är förtrogen med Strindbergs

lyrik (vilket naturligtvis är fallet med många av Bellquists engelskspråkiga läsare) riskerar att få sin blick skynd för det ovedersägliga faktum att mycket i Strindbergs lyriska produktion måste sägas vara tämligen ointressant utifrån just det modernistiska perspektivet – liksom utifrån ett allmän-estetiskt. Det synes med andra ord som om Bellquist emellanåt uppvisar bristande förmåga till balanserade avvägningar; hans läsarter synes understundom vara alltför ensidigt styrda av tesen. Måhända kan denna brist ursäktas såsom varande konsekvensens och djärvhetens slagskugga.

Det måste vidare poängteras att Bellquist i hög grad varit beroende av tidigare forskares insatser då han formulerat sin tes, vilket han – det skall understrykas – också klart redovisar. Från Thure Stenströms dissertation *Den ensamme. En motiustudie i det moderna genombrottets litteratur* (1961) har författaren fått uppslaget att förankra Strindbergs modernitet i den romantiska ensamhetsattityden och i den förhålligande tolkning av romantikerns outsiderposition som fr. a. Georg Brandes gav upphov till, och av Eric O. Johannesson och Harry G. Carlson har Bellquist inspirerats i sin uppfattning att Strindberg mytopoetiskt transcenderar sina personliga erfarenheter. Värde av hans insats ligger i sammansmältningen av dessa aspekter – och i den konsekventa tillämpningen av detta synsätt.

Även om författaren generellt måste sägas sträva efter att hålla framställningen på en problemorienterad nivå, noterar man att han emellanåt hemfaller åt en blott rekapitulerande framställning, där analysen får ge vika för rena parafrauseringar. Till viss del kan väl detta ursäktas av att Bellquist skriver för en anglosaxisk läsekrets som är bebjönt av innehållsreferat etc., men man skulle önska att proportionerna mellan parafra och analys vore bättre avvägda. Och de analyser Bellquist ger är mestadels tematiske analyser; särskilt i Part I och II, där *Dikter ...* respektive *Sömngångarnätter ...* behandlas, känns bristen på analys av verkens språkliga och estetiska strukturer besvärande. Det man ofta saknar är en diskussion av dessa texter som just lyriska texter. Mest givande är den tredje delen, som tar upp *Ordalek och småkonst* men där Bellquist även för intressanta resonemang om likheter mellan Strindbergs mytopoetiska metod i lyriken och den *vision du monde* som möter i drömspelsdramatiken.

Flitigt anlägger Bellquist komparativa synpunkter och drar paralleller till både äldre och nyare litteratur. Genom att så göra får han tillfälle att ge prov på en imponerande beläsenhet, och det skall villigt erkännas att läsarens ögon för intressanta samband därigenom ibland öppnas, men ofta, alltför ofta, blir dessa 'samband' mer dekreterade än demonstrerade. Man efterlyser med andra ord en övertygande argumentation från författarens sida; just här känns det knapp tilltagna omfånget otillfredsställande, ibland blir också parallellerna besvärande ytliga eller långsökta. Så t. ex. på s. 49, där kontrasten mellan Strindbergs glädje över ett uppfriskande bad i »Solrök» och ångestens förlösta jubel i *Anabasis* blir närmast komisk; som andra forskare (bl. a. Stenström) visat finns i och för sig intressanta paralleller att dra utifrån »Solrök», men det citat som Bellquist bryter ut ger ej täckning för den givna jämförelsen.

Vad gäller akribi och formalia demonstrerar författaren generellt gott handlag, men just i tablån där använda

Strindbergsgåvor listas («A Note on the Text») har det insmugit sig en rad häpnadsväckande fel och misstag: Brevutgåvan uppges endast omfatta 14 volymer, men så tidigt som 1976 utgavs ju en 15:e del, där bl. a. korrespondens rörande *Ordalek* och *småkonst* återfinnes, en korrespondens som Bellquist över huvud taget ej utnyttjar; likaså är årtalsangivelserna för flera av de övriga utgåvorna inkorrekta.

Mot de brister man tvingas notera står dock uppenbara förtjänster i John Eric Bellquists studie. Utöver de förtjänster som redan framhållits bör tilläggas författarens djupa förtrogenhet med nordisk litteratur, hans behärskande av svensk och internationell sekundärlitteratur om Strindberg och hans breda orientering i den internationella teoretiska diskussionen om den lyriska modernismen och om den romantiska traditionen.

Björn Sundberg

Jan Stenkvist: *Proletärskalden. Exemplet Ragnar Jändel*. (Skr. utg. av Avdelningen för Litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, nr 19.) Gidlunds. Sthlm 1985.

»Renegat-litteraturen» är ett märkligt och intresseväckande fenomen i den tidiga 1900-talets konstnärliga och politiska historia. K. G. Ossianilssons skandalsuccé *Barbarskogen* (1908), en hätsk uppgörelse med den kulturförhärjande råhet den förutvarande medlemmen av socialdemokratiska ungdomsförbundet ansåg sig ha mött i partileden, hör till artens traditionsbildande epos och fick snart efterföljare i kommersiellt framgångsrika romaner som exempelvis Leon Larssons *Samhällets fiende* (1909) och Waldemar Bernhards *Samhällsomstörtare* (1913). Större uppmärksamhet väcker ändå de något senare omvändelseskrifterna *I ny jord* (1920) och *Tiden och en människa* (1921), signerade Ivan Oljelund respektive Harry Blomberg. Oljelund, som även han varit ungsocialist och under ett par års tid redigerat den anarkistiskt influerade tidningen Brand, gör i sin roman upp med klasskampsteorin och andra av den revolutionära vänsterns ideologiska fundament. Blomberg, som flitigt medarbetat i den vänstersocialistiska pressen och t. o. m. varit ombud vid partiets kongresser, vittnar i sin bok om en motsvarande misstro mot den revolutionära rörelsens teori och praktik. Romanerna framkallar inte övántanligt indignerade protester från de forna meningsfränderna. I partipress och i kongressalar skallar ropet »Avfalling!» Gallan sprutar över fanflyktningarna och svikarna.

I Blombergs roman förekommer en skald vid namn Rolf Mörke, som sporrat av »ungdomens idealitet och längtan efter höga handlingar» tidigt anslutit sig till arbetarrörelsens vänsterfalang men, som då vi möter honom på berättelsens nuplan, drabbats av tvivel och förlorat sin revolutionära glöd. Det är lätt att bakom porträttet av Mörke känna igen Blombergs mångårige vän Ragnar Jändel, som 1910 debuterat i det socialdemokratiska ungdomsförbundets veckotidning Stormklockan och under de följande åren ryckt fram som den oppositionella vänsterfalangens ledande strids- och barrikadsångare. Att Jändel fick uppdraget att författa prologen till den konstituerande partikongressen 1917, då vänstern tog avsked från reformis-

men och bildade Sveriges socialdemokratiska vänsterparti, vittnar om det anseende han åtnjöt inom rörelsen. Jändels ställning som västersocialismens »poeta laureatus» ger hans avsked till de röda fanorna ett par år senare ett speciellt, symptomatiskt och exemplariskt intresse. Det är alltså med goda skäl som Jan Stenkvist gjort honom till huvudperson i sin breda skildring av 1910-talets socialistiska vänster, speciellt den s. k. »Stormklocke-falangen» och dess litterära kader.

Jändel är, som titeln anger, *exemplet* men Stenkvist har ingalunda varit ute för att teckna en traditionell författarbiografi. Studiens huvudfråga gäller förhållandet mellan rörelsen och dess skalder, den författarroll som Jändel och andra fick sig tilldelade inom partiöfentligheten och därmed också orsakerna till de uppseendeväckande brytningar som inträffade under decenniets senare del. Perspektivet är brett och innefattar en rad intressanta exposéer över bl. a. ungdomsförbundets utveckling fram till den definitiva brytningen med moderpartiet 1917, de rivaliserande språkrören Stormklockan och Fram och deras ställningstaganden i olika litteraturpolitiska kontroverser, Ture Nermans försök att lansera den ryska Proletärkulturrelsens idéer och deras motpol i borgästare Carl Lindhagens humanistiska förbund. Även om vissa partier kan upplevas som digressioner, vars samband med exemplet Jändel inte är helt uppenbara, så är förvisso bredden en av förtjänsterna med Stenkvikts bok. Utan tvivel är den ett viktigt bidrag både till arbetarrörelsens och arbetardiktningens historia under en sällsynt turbulent period – Strindbergsfejdens, fredsaktivismens, förräderiprocesens, Finlandsfrågans och partisprängningens 1910-tal. Stenkvist skriver litterär och politisk historia i en skön och befruktande blandning och med klar blick för sambanden mellan partistrategi och textproduktion. *Proletärskaldens* betydelse går också utöver det decennium studien behandlar. De konflikter mellan partiideologernas och partiskaldernas syn på diktning och diktande som Stenkvist frilägger sätter i hög grad sin prägel även på mellankrigstidens arbetarlitteratur och de kontroverser som då tar form i Klara-debatter och segdragna pressfejder. Framtida forskning har, för att utnyttja en sliten formulering, mycket att hämta i Stenkvikts studie.

Jändels diktarbana, från debuten vid 15 års ålder och fram till »avfallet» ett tiotal år senare, står alltså i centrum för Stenkvikts uppmärksamhet. Analysen är inriktad på att finna orsakerna till skilsmässan mellan den vänstersocialistiska rörelsen och dess kanske mest uppburne skald, vilka Stenkvist spårar dels i Jändels personliga utveckling, dels i den mycket speciella intellektuella miljö som det oppositionella ungdomsförbundet utgjorde. Den förra innehåller föga av uppseendeväckande element och framstår i hög grad som betingad av den senare. Att Jändel i längden finner det otillfredsställande att enbart producera bruksdikt för rörelsens behov är knappast överraskande. Samtidigt var det just den bravur med vilken han fullgör uppdraget som kamp- och agitationsdiktare som gav honom hans framskjutna position i partileden. I denna art framstår Jändel som en talangfull förnyare av arvet från pionjärtidens arbetarsångare. Med ett överlägset versifikatoriskt handlag och med en intensitet som ger nytt liv åt genrens schabloner höjer han sig över mängden Stormklocke-poeter och skördar också rikligt med beröm från rörelsens egna smakdomare.